

לפרשת בלק

בין נביא לקוסם

הרב עזריאל אריאל

נביא גדול היה בלעם, עד כי חז"ל משווים אותו למשה רבינו ע"ה. אך הבדל גדול יש בין נבואתו של אדון הנביאים לבין "נבואתו" של בלעם. הרמב"ם פוסק בהלכות יסודי התורה (פרק ז, הלכה א): "ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גיבור במידותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם". גם אדם מושלם בחכמה ובתכונות האופי לא יוכל להינבא אם הקב"ה לא ירצה לעשותו נביא. אבל הקב"ה לא ישרה את שכינתו על מי שאינו ראוי לה. ומי לנו ראוי לנבואה יותר ממשה רבינו, אדון כל הנביאים?

"נבואתו" של בלעם - שונה היתה בתכלית. הן התכונות הבולטות באפיו אינן אלא: עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, השונות בתכלית משאיפת הטוב, ההסתפקות במועט והענווה, המאפיינות את משה רבינו. ואכן כבר חז"ל עמדו על כך שבעוד שדבר ה' למשה הוא בלשון "ויקרא", דבר ה' אל בלעם הוא בלשון "ויקר" - שהוא לשון מקרה ולשון קרי טומאה. ומהי אותה טומאה?

שתי דרכים עומדות בפני האדם הרוצה לזכות להשראה רוחנית נעלה. הדרך הקשה היא להתקדש. ככל שהאדם מקדש את עצמו יותר מלמטה, כך נעשה הוא ראוי יותר להשראת השכינה מלמעלה. זוהי דרכם של כל נביאי האמת בישראל. הדרך השניה היא לעשות "טריקים", טקסים וקסמים, ובאמצעותם להתקשר אל כוחות רוחניים. דרך זו, קלה היא. אין היא דורשת תורה ומעשים טובים. אין היא דורשת להיטהר ולהתקדש. האדם כמות שהוא, מנסה למשוך אליו את הכוחות האלהיים הפועלים בעולם. זוהי דרכם של המנחשים והקוסמים מסוגו של בלעם. דרכו של עם ישראל, עם נביאי האמת, היא דרך הטהרה והקדושה. "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כעת יאמר לישראל וליעקב מה פעל א-ל".

בלק ובלעם

שני שונאי ישראל נפגשים עמנו בפרשה זו: בלק ובלעם. לא זהות הן מטרותיהם ושיטותיהם. והדבר מתבטא בסגנון הדברים שלהם. כאשר בלק מבקש לקלל את ישראל, בקשתו היא "ואגרשנו מן הארץ". ואילו כאשר בלעם מבקש את רשותו של הקב"ה, אומר הוא: "וגרשתי". על הבדל זה אומר רש"י: "וגרשתי - מן העולם. ובלק לא אמר אלא 'ואגרשנו מן הארץ'... ובלעם היה שונאם יותר מבלק". ממה נובע הבדל זה שביניהם?

שני מינים של שונאי ישראל יש בעולם: האחד - שואף להשמיד את עצם קיומו של עם ישראל. האחר - מעודן יותר. עצם קיומו של העם לא מפריע לו. אבל דבר אחד הוא לא יכול לסבול: שעם ישראל חי חיים ממלכתיים בארצו. הוא מוכן לקבל עם של לומדי תורה היושב במדבר ונהנה מזיו השכינה. הוא מוכן לקבל את "עם הספר" כעם של תלמידי ישיבות הממיתים את עצמם באהלה של תורה. הוא מוכן לקבל את היהודים כנתינים נסבלים תחת שלטונו. אבל כאשר "עם הספר" רוצה להיות גם "עם הארץ" (במובן החיובי של המושג) - לכך הוא מתנגד בתוקף. הוא לא מוכן לכך שעם ישראל יעסוק גם בעניינים ארציים: יקים מדינה, יפתח כלכלה, יחזיק צבא. הוא רוצה לשמור אותו כעם רוחני, אשר כל ענייני החומריים מטופלים ע"י עמים אחרים. אין הוא מבקש לגרש את עם ישראל מן העולם מבקש הוא "ואגרשנו מן הארץ" - מן הארציות והחמריות אל חיי הרוח המנותקים מן החיים החומריים.

על כן, כאשר בלעם מברך אל ישראל, אומר הוא: "מי מנה עפר יעקב?", דהיינו: מי יכול למנות את המצוות שהם מקיימים בעפר? - כלאיים ומתנות עניים, תרומות ומעשרות, שמיטה ויובל, ערלה ורבעי. דווקא המצוות הללו, התלויות בארץ וקשורות בקשר איתן אל החיים הארציים, הן העומדות בניגוד לדרכו של בלק מלך מואב.

אם תמצי לומר: בלעם הוא אב טיפוס לאנטישמיות הנוצרית; בלק הוא אב טיפוס לשנאת ישראל המוסלמית. ואכמ"ל.